

Om natur og naturkvalitet

Bemærkninger i tilknytning til Århus Amts Naturkvalitetsplan

Finn Arler

Abstract:

In some of the Danish counties (amter), so-called Nature Quality Plans are being made these years. One of them has been made in Århus County. This working paper is a requested commentary to an earlier draft of the Natur Quality Plan in Århus County. It discusses the two central concepts in the plan: nature and nature quality. The first part of the paper gives some general examples of the multiple meanings attached to the word 'nature', and analyses the way this multiplicity is presenting the Nature Quality Plan. In the second part some of the various aspects involved in evaluations of nature quality are presented.

Resume

I lighed med flere andre amter er Århus Amt i øjeblikket igang med at udfærdige en Naturkvalitetsplan. Arbejdspapiret er blevet til som en indhentet kommentar til et tidligere udkast. Udgangspunktet er spørgsmålet, hvad der overhovedet skal forstås ved natur og ved naturkvalitet. De to dele, som budene falder i, er koncentreret omkring hvert af de to begreber. Første del rummer således dels en kortfattet introduktion til nogle af de problemer, som næsten uundgåeligt opstår, når man taler om 'natur', dels en specifik analyse af brugen af ordet 'natur' i planudkastet. I anden del gennemgår en række af de aspekter, som vil kunne indgå i en bedømmelse af naturkvalitet i relation til en Naturkvalitetsplan.

OM NATUR OG NATURKVALITET

BEMÆRKNINGER I TILKNYTNING TIL ÅRHUS AMTS UDKAST TIL NATURKVALITETSPLAN

*Finn Arler**

I lighed med flere andre amter er Århus Amt i øjeblikket igang med at udfærdige en Naturkvalitetsplan som „naturområdets“ modsvar til „miljøområdets“ recipientkvalitetsplaner. Det forekommer mig at være en meget fin idé. Ikke blot fordi der er naturkvaliteter i amterne, som er værd at afdække, fremme og bevare, men nok så meget fordi en sådan plan kan give anledning til en diskussion af, hvilke kvaliteter det er særligt vigtigt at have øjnene åbne overfor.

Nedenstående skal ses i denne sammenhæng. Jeg er således af en af de grupper, som har arbejdet med Naturkvalitetsplanen, blevet bedt om - med udgangspunkt i et tidligere udkast - at give nogle bud på, hvad der overhovedet skal forstås ved natur og ved naturkvalitet. De to dele, som budene falder i, er koncentreret omkring hvert af de to begreber. Første del rummer således dels en mere almen introduktion til naturbegrebet, dels en specifik analyse af brugen af ordet 'natur' i planudkastet. I anden del har jeg forsøgt at fremlægge nogle af de aspekter, som vil kunne indgå i en bedømmelse af naturkvalitet i relation til en Naturkvalitetsplan.

**Finn Arler. Født 1954. Ph.d. i filosofi. Forskningsstipendiat ved forskningscentret Menneske og Natur, Odense Universitet, 1. juli 1995 - 30. juni 1997. Arbejder p.t. på et projekt om drivhuseffekt og retfærdighed. Er i startfasen af et projekt om bevarelse af biodiversitet, og i forlængelse heraf - om alt går vel - et mere generelt projekt om naturkvalitet.*

Selvom jeg i det følgende skal referere til Århus Amts udkast til naturkvalitetsplan, håber jeg, at pointerne vil kunne have en mere almen interesse. De modsigelser og dilemmaer, der vil blive behandlet, er således på ingen måde særegne for et enkelt amt.

1. Naturbegrebet

Naturen er en svær en. En rigtig svær en, tilmed. I hvert fald når man skal forsøge at sætte den på begreb og prøve at finde ud af, hvad den *egentlig* er for en. Naturbegrebet er et af de allermest knudrede og sammensatte begreber, vi har. Jeg tror gerne dem, der mener, at det er det mest knudrede overhovedet. Det er vanskeligt at se, hvordan vi kommer uden om at bruge det. Ikke desto mindre bevæger vi os, så snart vi bruger det, uforvarende ind i en labyrint af flertydigheder, som næsten ikke er til at finde ud af igen.

Vanskelighederne kommer af, at den måde, vi bruger ordet 'natur' på, bærer spor af mangfoldige og forskelligartede erfaringer, der hver især gør sig gældende på den mest drilske, ofte skjulte og næsten altid modsætningsfyldte måde. Ingen mere omfattende kulturel refleksion synes mulig uden at den er tilknyttet en eller anden form for naturtolkning (forstået i bredeste forstand). Vanskeligheden består imidlertid i, at de forskellige epokers dagsordener alle synes at have sat hver deres ofte svært forenelige præg på nutidens begreb om natur, der dermed ender med at blive overordentligt konfliktfyldt. Forskelligheden er tydelig, når vi ser på nogle eksempler på den brug, vi gør af ordet 'natur'. Vi taler således blandt andet om:

Naturvidenskab	Naturbeskyttelse
Naturligvis	At være tro mod sin natur
Naturlov	Overnaturligt
Naturgenopretning	Unaturligt
Forholdets natur	Naturens egne produkter
Naturens hævn	Naturbegavelse
Sagens natur	Bynatur
Naturfilosofi	Ude i naturen
Naturisme	Naturalier
Naturskov	Hun er så naturlig
Skov- og naturstyrelsen	Den anden natur
Naturfredning	Naturalisme

Hvis vi prøver at sammenfatte det, som 'natur' står for eller henviser til i de enkelte tilfælde, på én fælles formel, så opdager vi hurtigt, at det ikke kan lade sig gøre. Når vi bruger ordet 'natur', henviser vi til noget forskelligartet i de forskellige sammenhænge, selvom der mærkværdigt nok synes at forblive en art kontinuitet mellem de forskellige betydninger. Det er ikke som med den dør, man har i et hus, og det dør, som vi alle før alle siden gør, og som blot har stavemåden til fælles. Der opstår imidlertid hurtigt paradokser, når man sammenstiller de enkelte betydninger. F.eks. betegner vi fysik, kemi osv. som naturvidenskaber og ikke som kunstvidenskaber, på trods af at man netop undersøger genstanden under omstændigheder, man i anden sammenhæng ville betegne som højst unaturlige eller kunstige.

Sådanne modsigelser er reglen snarere end undtagelsen, når vi taler om natur. Det hænger dels sammen med, at 'natur' både kan opfattes i en altomfattende betydning, som den samlede mængde af alt det der er - hvordan det der er så end er til på - og i forskellige mindre

omfattende betydninger, hvor naturen enten har grænser i forhold til noget andet, eller blot udgør ét blandt andre aspekter af helheden. Dels at opfattelsen af, hvad der karakteriserer naturen - hvad der er allermest naturligt - har ændret sig flere gange. Det er således både spørgsmålet om, hvor grænsen for naturen går, og selve indholdet - hvad naturen er for en størrelse, der kan tolkes på mange måder. De ændringer, som naturbegrebet er undergået, er tilmed kommet i stand på så knudret og subtil en måde, at tidligere opfattelser aldrig helt er forsvundet, men snarere inddraget på en måde, som sjældent er ganske konsistent.

At der gør sig den slags tve- eller mangetydigheder gældende, lader sig let illustrere med en række eksempler. Somme tider optræder naturen således som det kaotiske, der bryder enhver orden. Tænk blot på den symbolladede anarkistiske mælkebøtte, der bryder gennem asfalten. Eller tænk på debatten om Møns klint: naturen skal ikke være for velordnet, den må gerne være i det mindste en lille smule farlig. Somme tider tolkes naturen imidlertid som det ordnede kosmos selv: den naturlige orden, som vi ikke kommer uden om følge, eller som vi måske - hvis vi alligevel ikke har gjort det - gerne vil genindføre. I Danmark har vi eksempelvis et parti ved navn Naturlovspartiet, der vil have (gen-?)indført naturens egen lov og orden, og som til det formål indsamler underskrifter, så de kan gøre naturen valgbar. Naturen opfattes altså i visse sammenhænge som det strengt lovbundne, som naturvidenskaber og naturlovspartier kan sætte på formel, i andre som det ustyrlige, som bryder igennem alle de altid menneskeligt indsatte ordener. Tilsvarende er såvel foranderlighed som uforanderlighed på skift blevet set som naturens egentlige kendetegn.

En anden modsigelse opstår, når natur til den ene side ses som frihedens ydre begrænsning og til den anden som indre drift, som en skjult drivkraft der ikke altid tåler dagens lys, eller som den kerne man skal være tro mod. På den ene side er den det ydre, måske ligefrem det

derude, som Poul Thomsen og somme tider Søren Ryge kan vise os på TV, på den anden side det, der gemmer sig bag facaden - den sande natur inde bag maskerne og paraderne. Den som måske viser sig, når man har beruset sig og lader kunstighederne falde, og så måske alligevel ikke, fordi man da er ude af sig selv og ikke kan være helt tro mod sin natur. Fra blandt andre Løgstrup ved vi, at naturen både kan opfattes som det ophav, vi oprindeligt er udsprunget af, og som vedvarende har sat sig spor i vort indre, og også som omgivelse, som det der er anderledes end os selv, og dermed gør os selv til noget særligt.

I visse traditioner er naturen først og fremmest det skabende, drivkraften bag alt der sker - eller i det mindste bag alt det gode, der sker. I andre traditioner er den primært det skabte eller det materiale, som tages i brug ved skabelsen. Og ovenover og forud for alting stråler da den hinsidige Skov- og Naturstyrelse. Nogen gange optræder naturen som skabelse og skabning på skift. Naturen kan opfattes som vilkår, som den blotte afsætsplanke for vore bestræbelser eller ligefrem som bestræbelsernes begrænsning, som når vi vil frigøre os fra naturen. Den kan imidlertid også være bestræbelsernes endemål, som når vi vil frem eller tilbage til naturen, oprette eller genoprette den naturlige orden. Den kan optræde både som ideal og som modbillede, som panteistisk helligdom og som djævelsk drift, som lødighed og som underlødighed. Og hvad der er vigtigt at notere sig: vi når end ikke altid at registrere betydningsskiftene. Den ene betydning glider ofte over i den anden på umærkelig vis.

Naturbegrebet anvendes ofte (men langt fra altid) til at betegne noget, som står i et modsætningsforhold til noget andet, som altså ikke er natur. Dette andet, som ikke er natur, er typisk noget, som har med mennesker at gøre, noget kulturelt eller kunstigt. Det er som nævnt langt fra altid tilfældet, og selv i de eksempler, hvor det faktisk er

tilfældet, kan opfattelsen af, hvad der kendetegner det særligt menneskelige, kulturelle eller kunstige være meget forskelligartet. Det menneskelige kan samtidig opfattes som mere eller mindre naturligt, ligesom mennesker tilsyneladende kan optræde på en mere eller mindre naturlig måde, eller som nævnt: være deres natur mere eller mindre tro.

Det hænger bl.a. sammen med, at forestillingerne om menneskets plads i eller udenfor naturen er mangfoldige og ofte mangetydige. Mennesket kan på skift optræde som et væsen der er natur, som et væsen der har en natur, som et væsen der har natur til genstand, som et væsen der er i naturen, som et væsen af naturen, som et væsen hinsides naturen, som en anden natur. Med naturbegrebets vekslende betydninger skifter også menneskelivets grad af eller form for naturlighed, ligesom naturlighedens værdimæssige eller etiske status forandrer sig med skiftene i naturens status.

På den ene side kan naturen opfattes som det efterstræbellesværdige mål, eller i det mindste som noget man skal stræbe efter at leve i pagt med: den sunde, frie og ufordærvede - og ofte: landlige - naturlighed er her bedre end det kunstlede og fisefornemme, vi finder i byen eller "på bjerget". Naturen optræder her ofte som det rene, det ægte, det ærlige, det oprindelige og autentiske, det umiddelbare og det uskyldige, det som kan forurennes og fordærves og miste sin uskyld. På den anden side optræder naturen ofte som fordærvets vugge, som den der truer med at gå over optugtelsen - eller det naturlige optræder som synonym for bondskhed og primitivitet.

Bønderne siges ofte at være tættere på naturen, hvad enten der menes noget godt eller skidt dermed. Sådan var det i det mindste indtil for nylig. Paradoksalt nok synes bondestanden nemlig at have skiftet status de seneste årtier - i kølvandet på kunstgødningens, pesticidernes, computernes og de integrerede markstyrings-programmers indtog. Fra byerne lyder derfor kravet, at der igen må produceres på naturens egne

præmisser, og at det er naturens egne produkter, som skal komme ud af det. For så vidt naturen imidlertid begribes som totaliteten af alt, der er, da rummer den ligemæssigt godt og ondt, og betegnelsen naturlighed kan i så fald hverken bruges som æresbevisning eller som skældsord.

Nu er det ikke alle aspekter af naturbegrebet, som direkte er relevante i vor sammenhæng. Jeg har derfor ikke forsøgt at systematisere mangfoldet af betydninger, blot påpeget det brede spektrum af uensartede og ofte uforenelige måder, vi bruger ordet 'natur' på. Bagtanken har imidlertid været at øge opmærksomheden overfor, hvornår en betydning næsten umærkeligt glider over i en anden. Når vi taler om natur, skal vi ikke tro, at alle andre selvfølgelig forstår det samme med det vi siger, som vi selv gør. Og nok så vigtigt: vi skal end ikke tro, at vi altid selv er helt klar over, hvad vi siger, eller at vi siger det samme i forskellige sammenhænge.

Når der skal laves naturkvalitetsplaner, så forekommer det derfor væsentligt at være opmærksom på, hvad det er for en natur, hvis kvaliteter man laver planer for. At der er tale om et begrænset naturbegreb er oplagt, al den stund der ikke laves en plan for alting, men kun for noget. Hvad dette noget er, og hvad det der ikke hører til er for noget, er imidlertid langt fra oplagt. Det er ikke en selvfølgelighed, som kan tages for givet. Nogle ville tilmed sige, at naturen holder op med at være natur i det øjeblik, der laves planer for den.

I det følgende skal jeg se lidt nøjere på de måder, ordet 'natur' anvendes på i udkastet til den Naturkvalitetsplan, som er emnet for dette arbejdspapir. I betragtning af den mangetydighed, som naturbegrebet rummer, ville det være mærkværdigt, hvis der ikke her havde sneget sig nogle flertydigheder ind. Nedenfor er angivet et udvalg af de anvendelser af ordet 'natur', vi finder i udkastet:

- a) naturbeskyttelse
- b) naturgenopretning
- c) naturskov
- d) naturtyper (heriblandt nogle, "der ikke ville opstå af sig selv", s. 6)
- e) natursyn
- f) "Kulturens indtog i naturen" (s. 4)
- g) "mere natur i landskabet" (bl.a. s. 5)
- h) "naturlig udvikling mod skov holdes på et fast stade" (s. 6)
- i) "naturligt indvandrede arter" (s. 6)
- j) "indførte arter klarer sig godt i den danske natur" (s. 6)
- k) "naturen tager overhånd" (s. 7)
- l) "naturinteresse i befolkningen" (s. 7)
- m) "naturligt dannede kær" (s. 7)
- n) "naturen skal have lov at passe sig selv" (s. 8)
- o) "naturen er et samspil mellem naturlige processer, der forløber uanset påvirkningerne udefra (læs menneskelig påvirkning)" (s. 8)
- p) "de naturgivne forhold" (s. 9)
- q) "naturindholdet vil blive særligt stort på disse arealer" (s. 9)
- r) "der skal skabes og beskyttes så meget natur som muligt" (s. 9)
- s) "skabelse af nye naturområder" (s. 11)

Man behøver ikke at se længe på eksemplerne, før man opdager, at der er flere naturbegreber - eller flere sider af naturbegrebet - i spil. Så vidt jeg kan aflæse, optræder ordet 'natur' således på mindst seks forskellige måder - en mere omhyggelig analyse ville givetvis finde flere endnu.

Den første måde er den mere eller mindre neutrale, der ikke direkte fortæller noget om, hvad der lægges i begrebet. Det gælder således, når der tales om den danske natur, om natursyn, om naturområder eller om naturtyper, det samme gælder, når der uspecificeret tales om en

øget naturinteresse. Den danske natur kan ligemæssigt rumme by og land, padder, påfugle og pølsevogne, og den kan omfatte såvel processer som produkter. Udtrykket 'natursyn' er neutralt, så længe vi ikke får præciseret, hvad det er, der synes. Og med blandt natur-områderne eller naturtyperne kan vi vel, indtil vi får nærmere besked, regne både heder og haver, rapsmarker og rådhuspladser. Hvad naturinteressen mere præcist gælder, ved vi heller ikke, så længe det, interessen gælder, ikke specificeres nærmere.

En anden brug af ordet 'natur' finder vi i udtrykket "naturgivne forhold". Natur anvendes her i betydningen: det der er til stede forud for eller som basis for noget andet. Naturen har i udgangspunktet givet nogle betingelser, som den følgende udvikling må indstille sig på. Det ligger implicit i formuleringen, at der er noget andet, der ikke er givet af naturen, men som kan udspille sig på grundlag af det naturgivne. Udtrykket 'det naturgivne' kan synes at ligge tæt på betydningen 'det oprindelige'. Blot er der ikke tale om, at man kan fjerne sig fra de naturgivne betingelser på samme måde, som man kan fjerne sig fra den oprindelige natur. Det oprindelige kan gå tabt. Det naturgivne udgør derimod et vedvarende aspekt, som man ikke kan undslippe. Men altså stadig blot et aspekt.

Der er også et andet sted, hvor ordet 'natur' anvendes på en måde, der ligner. Jeg tænker her på udtrykket "kulturens indtog i naturen". I realiteten er betydningen dog noget mere tvetydig. Der synes således på den ene side at være tale om et fremmedlegeme, kulturen, der trænger ind i noget andet, den (natur-?) givne natur. Spørgsmålet er blot, hvor stor vægt man skal lægge på fremmedheden. Således bruges et næsten parallelt udtryk senere i afsnittet: "nye arter indvandrer sydfra", hvor det af sammenhængen fremgår, at der ikke er tale om nogle i en absolut forstand naturfremmede elementer, men blot om nye, og hidtil fremmede elementer, der efterhånden optages som integre-

rede elementer i den danske natur. Kulturen kan på tilsvarende vis ses som endnu et nyt natur-element, der vandrer ind i den bestående natur, der derved naturligvis ændres, omend ikke på nogen unaturlig vis. Kulturen behøver således ikke nødvendigvis at blive betragtet som en i absolut forstand natur-fremmed størrelse.

En lidt anderledes tvetydighed gør sig gældende i forbindelse med en tredje anvendelse af ordet 'natur', nemlig i sammenføjnngen 'natur-beskyttelse'. På den ene side kan der således være tale om, at naturen som sådan skal beskyttes mod noget, som ikke er natur - kulturen vel sagtens. I så fald spilles på betydningen af natur som en oprindelighed, der må beskyttes mod det uoprindelige, en ægthed der må beskyttes mod forfalskninger, eller en renhed som helst ikke bør forurenes.

På den anden side kan der også være tale om, at bestemte former for natur, særlige veldefinerede naturtyper, skal beskyttes mod påvirkning fra andre dele af naturen. Ikke kun mod gravemaskiner og motorsave, svovl- og kvælstofnedfald, forøget drivhuseffekt og andre direkte eller indirekte indgreb fra den kulturaliserede del, men vel også eksempelvis mod virkningerne af vulkanudbrud og haglvejr eller mod indvandring af såkaldte naturtype-fremmede arter. Dvs. arter, der ikke passer med botanikernes billede af den særlige naturtype - eller "onde arter", som naturfrederne ind imellem med et smørret grin kalder dem.

For så vidt som en naturtype vil kunne forandre sig indefra, f.eks. ved at bestemte arter langsomt, men sikkert erobrer terræn på andres bekostning, skal naturtypen tillige beskyttes mod sig selv - måske ligefrem gennem udsætning af naturtype-fremmede arter som højlands-kvæg i lavlandet eller endnu vildere: gensplejsede eller klonede køer og får. (Det er i den forbindelse interessant at notere sig, at det er botanikerne og ikke zoologerne, der afgør, hvornår en naturtype er af den rette slags.) I Naturbeskyttelsesloven hedder det paradoksalt, at der kun må foretages indgreb, der bevarer den hidtidige tilstand.

Naturtypen skal altså plejes for at forblive sig selv - eller "henkoges" for at genbruge det udtryk, som PH engang anvendte i en af sine mange polemikker mod Naturfredningsforeningen. 'Naturbeskyttelse' er under alle omstændigheder i den sidste betydning en forkortelse af 'naturtype-beskyttelse', og forudsætter klart definerede forskelle naturtyperne imellem. Det er her ikke naturen som sådan, men alene naturtypen som ikke må forulempes.

Begrebet 'naturgenopretning' rummer en næsten tilsvarende dobbelthed. På den ene side kan begrebet tolkes på den måde, at naturen som helhed er en størrelse, der både kan nedbrydes og genoprettes (af sig selv eller af noget naturfremmed). På den anden side kan der også her være tale om, at det alene er særlige veldefinerede naturtyper, der kan nedbrydes og genoprettes (af sig selv eller af noget naturtypefremmed). I det sidste tilfælde burde betegnelsen mere retmæssigt være 'naturtype-genopretning', hvad der da meget ofte også i praksis er tale om.

Hvor der i forbindelse med begreberne 'naturbeskyttelse' og 'naturgenopretning' er tale om tvetydigheder, er der i den fjerde anvendelse af ordet 'natur' derimod klart tale om en modstilling til noget andet, som ikke regnes for natur. Jeg tænker her på brugen af udtryk som "naturen skal passe sig selv" og "naturen tager overhånd". Begrebet "naturskov" tilhører så vidt jeg kan bedømme samme kategori: naturskov er skov, hvor naturen har taget overhånd og i øvrigt passer sig selv - og hvor resultatet i parentes bemærket må formodes at være stadigt vekslende naturtyper. Det fremgår klart af de nævnte udtryk, at der må være tale om noget andet, der ikke er natur, og som kan tage overhånd, når naturen ikke gør det. Og tilsvarende må der være noget, der ikke er natur, men som passer naturen, når den ikke passer sig selv. Af sammenhængen fremgår det samtidig tydeligt, at det ikke-naturlige har med mennesker eller kultur at gøre. Mennesket eller kulturen bliver her

sat udenfor og i et modsætningsforhold til naturen, med hvilken det eller den skiftes til at have overtaget.

En lignende dualisme finder vi ved den femte brug af ordet 'natur', hvor der tales om, at "naturen er processer, der forløber uanset påvirkningerne udefra (læs menneskelige påvirkninger)". Mennesket indgår tilsyneladende ikke i de processer, der her kaldes natur, men kan udefra påvirke deres eller dens forløb, uden dog at kunne forhindre dem i overhovedet at forløbe. Naturen er her noget, der hverken kan beskyttes, nedbrydes eller genoprettes. Den forløber uanset de påvirkninger, den udsættes for. Lige så lidt kan naturen tage overhånd eller være underlegen - eller også har den altid taget overhånd for så vidt den ikke kan stoppes, samtidig med at den også altid er underlegen, for så vidt som dens forløb kan påvirkes - udefra, tilmed. Naturen er ikke i denne betydning stedbunden; alle områder er (også) naturområder, alle skove er (også) naturskove, for så vidt som naturen processerer overalt.

Endelig finder vi en sjette betydning af ordet 'natur' i udtryk som "stort naturindhold" og "mere natur i landskabet". Natur er her noget, der kan være mere eller mindre af, ligesom det antydes, at der samtidig er tale om noget andet i landskabet, der ikke er natur. Landskabet som sådan er under alle omstændigheder ikke i sig selv natur, men kan rumme natur i større eller mindre mængde. Af sammenhængen synes at fremgå, at natur her forstås mere eller mindre synonymt med artsdiversitet og småbiotoper. Vandhullerne og hegnene er rigtig natur, bygmarken er det derimod ikke, i det mindste ikke nær så meget. På den anden side kan der vel også være tale om natur i en af de tidligere nævnte betydninger. F.eks. den natur, der ikke er styret og reguleret af mennesker. Øget naturindhold betyder i så fald, at naturpleje må opgives.

Brugen af ordet 'natur' er således flertydig i planen - det skal imidlertid ikke lægges amtets planlæggere til last, for det er i realiteten en uklarhed, som præger de lovbestemmelser, som danner baggrund for planlægningen. Og bag dem igen naturligvis den hele kulturs mangetydige naturbegreb. Ofte forstår vi godt, hvad der menes, selvom det er et og samme ord der bruges på forskellig måde. Somme tider sker der imidlertid det, at vi tror, at vi forstår det for godt, så vi ikke bliver opmærksomme på det, når der er sket en glidning. Faren er således, at argumenter eller associationer, der anvendes eller opstår på baggrund af én betydning af ordet, dukker op i forbindelse med andre betydninger uden at nogen bemærker skiftet. Eksempelvis glider Naturbeskyttelseslovens ambition om at "værne landets natur og miljø" næsten umærkeligt over i en ambition om at værne specifikke naturtyper. Tilsvarende hører man så ofte, at "naturen har det skidt" og at „vi skal passe på naturen“, at det bliver vanskeligt ikke at støtte naturgenopretning eller forøgelse af naturindholdet - uden at man opdager, at der muligvis er tale om noget helt andet. Eller i det mindste ikke helt det samme.

Når ord som 'natur' anvendes på tvetydige måder, er det ofte udtryk for, at der er konflikter eller dilemmaer på spil, som man måske kun delvist er bevidst om. Det interessante er derfor at finde ud af, hvad det kan være for konflikter eller dilemmaer, som afspejler sig i den flertydige brug af ordet 'natur' i amtets naturkvalitetsplan. Så vidt jeg kan se drejer det sig først og fremmest om tre dilemmaer og i det mindste en væsentlig konflikt - eller mere præcist: potentiel konflikt.

Det første dilemma angår spørgsmålet om menneskets plads i eller udenfor naturen: er naturen først rigtig og/eller kvalificeret natur der, hvor menneskets virksomhed er ophørt eller endnu ikke er kommet igang, eller er naturkvalitet uafhængig af, om der har været menneskehænder i værk. Man kunne også omforme dilemmaet til et spørgsmål

om, hvor omfattende en naturkvalitetsplan skal være. Skal den kun beskæftige sig med særligt udpegede områder, med bestemte udvalgte aspekter af nogle eller alle områder, eller skal den omfatte alt (fordi naturen ikke kan afgrænses).

Det andet dilemma angår spørgsmålet, om man først og fremmest skal betragte naturen som en samling af relativt faste naturtyper, der skal fastholdes i hver deres botanisk veldefinerede egenart - sådan som Naturbeskyttelsesloven forudsætter det - eller som en dynamisk størrelse, der ser stort på typologien, og som ændrer sig på den mest egensindige måde. Er det det dynamiske eller det relativt statiske ved naturen, vi skal tage sigte på? Der kan gives rimelige grunde for begge opfattelser, men svaret kan ikke siges alene at bero på empiriske studier.

Og for det tredje må vi stille spørgsmålet, om "øget naturindhold" er at foretrække, og hvad det i givet fald vil sige: er det lokal eller regional artsrigdom, er det lokal eller regional biotop-forskellighed, er det upåvirkethed af menneskelig aktivitet, eller er det noget helt fjerde? Spørgsmålet kan også stilles som en række spørgsmål om, hvordan vi egentlig tolker naturens retning i en deskriptiv eller normativ forstand. Er det diversiteten i sig selv, der er målet? Er uberørthed overhovedet en væsentlig kvalitet, eller er den menneskelige refleksion og tolkning ikke i sig selv en væsentlig naturkvalitet? Og endelig: hvad vil øget naturindhold sige, hvis vi konsekvent tolker mennesket som et naturvæsen?

Den potentielle konflikt består i, hvem der skal afgøre, hvilken natur, der skal fremmes, beskyttes, oprettes eller genoprettes. Den måde, naturpolitikken defineres på, vil således blandt andet i høj grad afspejle, hvilke faglige grupper, der er med til at afgøre naturpolitikens central-kategorier, og som dermed sætter dagsordenen. Man hører ofte det argument, at naturforvaltningen må foregå på naturvidenskabelig grund.

Det kan ved første blik forekomme ganske rimeligt og tilforladeligt: det må jo være dem, der har mest forstand på de dele. Ved nærmere eftertanke må man imidlertid stille sig spørgsmålet, om det er det samme begreb om 'natur', som optræder i de to ord 'naturforvaltning' og 'naturvidenskab'. Og man må videre spørge sig, om det, vi almindeligvis forstår ved naturvidenskab, er den eneste relevante måde at opnå viden om natur (hvordan man så end definerer den), eller om andre former for viden og andre beskrivelsesmåder kan være nødvendige at drage ind, når naturpolitikken skal formuleres.

Vi kan ikke få et svar på, hvad vi skal stille op med naturen ved blot at analysere vort under alle omstændigheder mangetydige naturbegreb. Ligeså lidt kan vi imidlertid få det gennem det, der almindeligvis betegnes som naturvidenskabelig metode. Ikke alene, i det mindste. Vi må samtidig se andre steder hen, hvilket jeg skal forsøge at gøre i det følgende.

2. Naturkvalitet

Lad os nu vende os mod spørgsmålet om naturkvalitet. 'Kvalitet' er et dobbelttydigt ord, hvis to betydninger dog alligevel har meget med hinanden at gøre. På den ene side taler vi om kvaliteter synonymt med egenskaber eller særlige egenskaber. En kniv har den kvalitet, at den kan skære. Et vindue har den kvalitet, at det er gennemsigtigt. På den anden side bruger vi ordet kvalitet som en anerkendelse. F. eks. kan en kniv akkurat som en skruetrækker, en teaterforestilling eller en digtsamling vurderes til at være af høj kvalitet. Hvormed menes, at de hver for sig er særligt gode i hver deres særlige forstand - eller, hvilket viser de to betydningers tætte sammenknytning - at de fuldt ud har netop de kvaliteter, som skal til for at være det, de er. Når amtet i sin plan taler om naturkvalitet, menes der således, at netop de kvaliteter, som giver naturområder kvalitet, skal afdækkes og fremmes eller bevares. Pla-

nen er at finde frem til, og siden skabe eller beskytte eller fremelske god natur, natur på højt niveau.

Når vi taler om, at noget har kvalitet i denne forstand, så mener vi i første omgang, at det, vi har med at gøre, er godt i relation til et eller andet. En god kniv er primært en kniv, der er god til at skære. Det ville ikke give mening at sige: dette er en god kniv, men den kan ikke skære. Når vi siger, at kniven er god, synes vi samtidig at sige, at den er god i sammenligning med andre knive, som det vil være relevant at sammenligne med. Vi siger måske: dette er en god kniv af sin slags eller i sin prisklasse, og mener dermed, at den nok er ganske god til sit formål, men ikke bør sammenlignes med dyrere knive, eller med knive der er specialiserede i andre retninger. Hvis prisen indgår i formålet, så er den billige kniv imidlertid en bedre kniv end de øvrige; den vil da i modsætning til disse have de helt rette kvaliteter. Tilsvarende er en god allround cykel næppe den cykel, Indurain ville vælge til at sætte timerekord på, men kan alligevel være god nok, ja ligefrem den bedste, netop til allround formål. Når vi taler om kvalitet gør vi det således både i relation til et bestemt formål - eller en række forskellige formål - og eventuelt i relation til andre tilsvarende ting, som det vil være relevant at sammenligne med.

Eksemplet med kniven er relativt enkelt (omend sikkert mere komplekst, end jeg her har gjort det til). Formålet med en kniv er således i reglen temmelig klart. I andre tilfælde må vi først have klarlagt den sammenhæng, kvaliteten skal ses i forhold til. Når en eller anden f.eks. siger, at her er en god sten, så må vi, for at forstå hvad hun mener, kende noget til den sammenhæng, stenen bedømmes i relation til. En og samme sten kan være god til at slå smut med, men dårlig til at slå teltpløkker i med. Og selv en sten, som vi på den ene strand vil kalde god, fordi der ikke er bedre i sigte, ville måske blive kasseret på en anden strand, hvor det vrirler med flade sten af rette størrelse.

Samtidig er den imidlertid bedre end disse, for så vidt den har den kvalitet at være til stede på rette tid og sted.

Når vi taler om naturkvalitet, er det tilsvarende vigtigt at være opmærksom på, hvad det er for en sammenhæng, vi har med at gøre. Vi må gøre os klart, i relation til hvad et bestemt stykke natur skal have kvalitet, og eventuelt i relation til hvilke andre stykker natur, eller i relation til hvilke andre udformninger eller anvendelser af naturstykket, sammenligningen skal foretages. Vi må vide i hvilke henseender og i forhold til hvad, et stykke natur skal vurderes som værende af god eller dårlig kvalitet. Det behøver ikke nødvendigvis være i forhold til menneskelige formål, et stykke natur vurderes. Der kan således ligeså vel være tale om et godt yngleområde eller en god rastepads for trækfugle, som der kan være tale om et godt sted at spise madpakken. Hvis vi prioriterer områder med høj artsdiversitet, så kan det i og for sig ligeså godt være for at skabe eller sikre gode levesteder for de mange arters egen skyld, som det kan være for at give os selv mulighed for at studere arterne og deres samspil.

Spørgsmålet om, hvordan man fremmer naturkvalitet er således dobbelt. På den ene side er det et spørgsmål om, hvilke formål, kvaliteten skal bedømmes i relation til. På den anden side et spørgsmål om, hvordan kvaliteten i et givet område bevares eller øges i relation til formålet. Det sidste spørgsmål vil ofte rumme elementer af en sådan karakter, at en besvarelse kræver naturvidenskabelig ekspertise. Biologen ved eksempelvis bedre end andre, hvad der skal til for at skabe øget artsdiversitet. Det første spørgsmål er derimod af etisk karakter.

Med etik skal jeg her forstå to ting. For det første spørgsmålet om, hvilke hensyn vi skal eller bør tage til andre - til vore medmennesker, til kommende generationer eller til vore medskabninger. For det andet spørgsmålet om, hvad et godt liv fordrer - herunder altså også, hvad et godt liv kan siges at fordrer i relation til de naturlige omgivelser. Hvilke

kvaliteter, der skal til for at give livet høj kvalitet. De to aspekter hænger naturligvis tæt sammen, for så vidt det i en lang række tilfælde ikke vil være muligt at sige, hvilke hensyn, der skal tages, hvis man ikke gør sig forestillinger om, hvad det gode liv fordrer. Vi må vide, hvad der vil være ubehageligt for den, der berøres (og det er ikke altid nok, at han selv siger det). Omvendt vil det være svært at tale om et godt liv, hvis der ikke tages hensyn til andre; til et godt liv hører både det at være knyttet til andre, og at man handler på en måde, som man vil kunne forsvare overfor andre.

Når jeg taler om det gode liv skal det ikke forstås som et universelt ideal, vi skal bevæge os henimod, men derimod relativt, ligesom det var tilfældet med den gode kniv, dvs. som relativt godt omstændighederne taget i betragtning, og som relativt bedre i forhold til de alternativer, som i et givet tilfælde er relevante at sammenligne med. Etik handler om at gøre det liv, der leves, bedre der, hvor det leves, ikke om at angive en universel model, som alle skal rette sig efter. Etikken er således alene universel i den forstand, at der ikke er nogle principielle grænser for, hvem der vil kunne forstå og give relevante bidrag til forståelsen af, hvilke kvaliteter der netop på dette sted under de givne forudsætninger vil kunne forøge livets kvalitet.

Det er klart, at der i reglen vil være uenighed om, på hvilken måde relativt bedre livsmuligheder kan fremmes gennem planlægningen af vore naturlige omgivelser. Af den simple grund, at der i sådanne komplekse spørgsmål altid vil være flere muligheder, hvor en mulighed vanskeligt kan siges at være åbenlyst bedre end en række af de øvrige (omend der også vil være endnu flere muligheder, som ikke helt eller langt fra er på samme højde). Vi behøver imidlertid ikke på forhånd låse os fast på uenigheden og opgive enhver fornuftig samtale. I en åben diskussion er det jo netop karakteristisk, at man kan ændre opfattelse, når gode argumenter bringes på bane. I den udstrækning, der er

velbegrundet uenighed om, hvad et godt liv fordrer af de naturlige omgivelser, vil spørgsmålet i sidste instans være genstand for politisk beslutning blandt folkevalgte repræsentanter. Det ændrer imidlertid ikke på, at vi på fornuftig vis kan diskutere prioriteringerne.

Vi må altså spørge os selv, hvilke formål, det vil være relevant at inddrage, når vi skal bedømme naturområdets kvalitet. Hvis vi tager udgangspunkt i naturbegrebet i dets mest omfattende betydning, vil vi være nødsaget til at tage alt med, områder såvel som formål. Et eller andet sted på vejen vil vi tilmed løbe ind i nogle overordnede spørgsmål om livets mål og naturens eller kosmos' retning. Hvor uhåndterligt en sådan opgave end måtte være, så er det dog vigtigt at bevare påmindelsen om den i baghovedet, når man vælger at begrænse sig: opgaven med at kvalitetsbedømme vil allerede i den indledende fase kræve en indsnævring, som på ingen måde vil være selvfølgelig.

Lad mig begrænse opgaven på den måde, at jeg vil nøjes med at se på den type områder, som er udpeget i Naturkvalitetsplanen i overensstemmelse med Planlægningslovens § 6 stk. 3. Og lad mig samtidig forudsætte, at formålene er begrænset, således at vi hverken taler om produktionsmæssige hensyn som land- og skovbrug eller om mere aktivt brugende rekreative formål som jagt, golf og skov-speedway, eller hvad folk nu finder det interessant at gøre. Vi taler heller ikke om beskyttelse af grundvandsreservoirer, binding af kulturvejle i biomasse el.lign. Den slags formål og de direkte og indirekte værdier, der ligger bag, skal naturligvis (lad mig understrege det) opvejes med de formål og værdier, som her skal optage os, blot skal jeg ikke inddrage dem i det følgende.

Mere generelt vil jeg i det følgende alene interessere mig for formål, der ikke lader sig reducere til rent subjektive præferencer, dvs. til principielt indiskutable ønsker om opfyldelse af nogle mere eller mindre tilfældige her og nu behov. Tværtimod vil jeg fokusere på de kvaliteter,

som har eller kan have, hvad den amerikanske filosof Bryan Norton har kaldt en transformativ værdi, dvs. naturkvaliteter, som vil kunne få os til at ændre os selv, når vi møder dem. Kvaliteter, som vil kunne påvirke vores selvforståelse og identitet. Som kan give anledning til at overveje om de her og nu præferencer, vi går og har, nu også er de præferencer, vi ville have, hvis vi så at sige var på højde med os selv. Bestræbelsen på at bevare sådanne kvaliteter lader sig ikke reducere til en opfyldelse af tilfældige subjektive behov - som når vi spiser alene for at stille sulten. Der er tale om livsværdier af en mere fundamental art.

Endelig har jeg - i modsætning til, hvad forvaltningen kan gøre - valgt ikke på forhånd at binde mig til de særligt bevaringsværdige naturtyper, der er angivet i Naturbeskyttelsesloven, ligesom jeg - igen modsat forvaltningen - kan se stort på, om der vil være nogle af de såkaldt „let operationaliserbare“ kriterier knyttet til de enkelte kvaliteter (så man med sindsro kan sætte den nyansatte underfuldmægtig til at træffe alle beslutninger). Det hænger bl.a. sammen med - lad mig blot tilstå det - at jeg stiller mig tvivlende overfor værdien af det „let operationaliserbare“. Specielt når vi som her har at gøre med forhold, hvor en *connaisseurs* erfaringer er mere på sin plads.

Når vi forsøger at afdække de formål, som vi bedømmer naturkvalitet på, opdager vi meget hurtigt, at de lige så lidt som naturbegrebet kan sættes på én enkelt formel. Der er en forskellighed af formål, der gør sig gældende, og kun ved at se på det enkelte områdes særtræk - sat i relation til hvad vi finder i andre områder - er det muligt at foretage en prioritering. Selv da kan det være overordentlig vanskeligt at afveje forskellige hensyn. Før afvejningen kan ske, må vi imidlertid først have klarlagt formålene. Det er ikke nogen simpel opgave, og jeg vil ikke her kunne nå blot tilnærmelsesvis hele vejen rundt. Jeg skal derfor nøjes med at pege på seks forskellige formål, som under alle omstændigheder må indgå, når et områdes naturkvaliteter skal bedømmes.

For det første kan naturområder eller landskaber være tiltrækkende i en (altid mere end) *billedlig* forstand. Tiltrækningen kan knytte an til forskellige kvaliteter. Siden den anden halvdel af 1700-tallet har man inden for områder som havekunst og landskabsmaleri skelnet mellem skøn, pittoresk og sublim natur. Selvom opdelingen ikke er ganske klar, kan der dog hæftes nogle betegnelser på de enkelte typer. Den *skønne* natur er harmonisk, parkagtig og imødekommende; den kan være god til søndagsudflugter med madpakke; man kan så sidde med sine klemmer og en god flaske vin på en bakketop og nyde det bølgende landskab omkring. I længden er den imidlertid også lidt kedelig - som stærkt plejede bøgeskove og tæt afgræssede overdrev og enge, eller som den engelske landskabskunstner Lancelot Browns vidtstrakte plæner, som man finder dem overalt i Sydengland.

Den *pittoreske* natur er mindre glat og harmonisk, og vil i reglen rumme en række mere eller mindre overraskende elementer, evt. af menneskelig oprindelse, som øjet kan fortabe sig eller finde midlertidige fixpunkter i. Den pittoreske natur er mere rå og disharmonisk end den smukke natur; der er skæve og væltede træer, forrevne grene, og mere generelt en karakterfuldhed, som den smukke natur let kommer til at mangle. Den pittoreske natur er også biologernes yndlingsnatur; her kan de finde det mylder af detaljer, af liv og forskellighed, som den skønne natur ofte mangler.

Endelig er den *sublime* natur overvældende voldsom enten i kraft af sin størrelse eller i kraft af sin dynamik - eller den har et skær af mystik og overnaturlighed. I Danmark kender vi det først og fremmest i forbindelse med vejrsmæssige fænomener. En vesterhavsstorm oplevet i første klitrække er en sublim oplevelse, hvor man kan føle sig ganske overvældet. Et voldsomt snevejr har lidt af det samme, og en tur gennem en skov, der er tæt hyldet i tåge, kan få selv den mest forhærdede til at opleve mystiske fænomener. Sammenfattende kan vi

sige, at god natur i en (altid mere end) billedlig forstand er skøn eller malerisk eller dramatisk natur, et uafgrænset kunst- og oplevelses-museum med tredimensionale billeder og overraskende installationer.

I slægt med det billedlige er ønsket om *karakterfulde* naturområder, hvis særlige atmosfærer kan spille sammen med følelsesmæssige stemninger af forskellig art. Når det i litterære beskrivelser ofte er muligt at sammenknytte følelsesmæssige stemninger med bestemte træk i omgivelserne, er det denne korrelation, der spilles på. Naturområder taler til os på forskelligartet vis: de kan være friske som stranden, blide som engen, dystre som nåleskoven, højtidelige som bøgeskoven, melankolske som heden osv. osv. Denne tiltalen er altid mere end en ren metafor, mere end en blot spejling eller projektion af indre stemninger, og måske er det her, vi som mennesker kan blive os mest bevidst som væsener, der er dybt forbundne med den øvrige natur. Naturtyper kan både intensivere og differentiere stemninger på forskelligartet vis, ligesom de kan rumme uens atmosfærer, som påvirker os. God natur er her natur, der på varierende vis taler til os, og som vi berøres af.

Det tredje formål, som er værd at nævne, har med *historie* at gøre. I udkastet til naturkvalitetsplan nævnes det forhold, at genkendelsens glæde er stor. Man ønsker at holde fast i det kendte, det man selv er vokset op i. Det er en pointe, som kendes fra utallige hyldeste til den danske natur. "Ak! ingensteds er Roserne saa røde; Ak! ingensteds er Tornene saa smaa; Og ingensteds er Dunene saa bløde, Som de, vor Barndoms Uskyld hvilte paa" hedder det i Jens Baggesens hyldest "Til mit Fædereland". Og Steen Steensen Blicher skriver tilsvarende i digtet "Hjemvee" om sin blomsterløse, men dog stadig elskede hede: "Den gule Ørken er et Paradis, Naar den har skuet Barnets første Glæder. Min Fødestavn er Lyngens brune Land, Min Barndoms Sol har smilt paa mørken Hede, Min spæde Fod har traadt den gule Sand, Blandt sorte Høje boer min Ungdoms Glæde".

Ikke blot den personlige, men i en vis udstrækning også den lokale eller nationale identitet er på en eller anden måde knyttet til bestemte landskaber eller naturtyper, som har betydning for os, eller som vi måske opfatter som typisk (eller atypisk) østjyske eller vestsjællandske eller danske. Her har vi rod, herfra vor verden går, som det hedder hos H.C. Andersen. Der er megen nostalgi i den slags ofte ret så sentimentale hyldester, og PHs bemærkning om henkogning er bestemt ikke uden bid. Omvendt kan man vanskeligt fornægte, at der for de fleste mennesker på denne måde er knyttet kvaliteter til bevarelsen af det velkendte, eller til det, der netop i kraft af hyldesten er blevet til lokale eller nationale klenodier. Det som man føler sig særligt knyttet til og berørt af.

Kvaliteten er imidlertid ikke blot, at vi føler os hjemme og trygge, men består nok så meget deri, at vi bedre kan forstå os selv, hvis vi er omgivet af naturfænomener, som bærer på væsentlige fortællinger om det landområde, vi er knyttet til. En midtjyde ville derfor uden videre korse sig, hvis det blev foreslået at hælde Himmelbjerget i Julsø, så man kunne få en jævn slette, der var lettere at dyrke eller bebygge. Man skal imidlertid ikke lede længe for at opdage, at det ikke altid er ganske oplagt, hvordan de fortælle-mæssige kvaliteter bedst udmøntes i et landområde. Der er jo altid lag på lag af fortællinger til stede i et område, og fortællinger er som bekendt ikke noget, som fortiden har monopol på.

Hvis vi går lidt længere vestpå finder vi en række gode eksempler på de konflikter, flerheden af fortællinger kan give ophav til. Tænk blot på de efterladte brunkullejer omkring Søby og Havnstrup med alle de tilknyttede fortællinger (herunder en del potentielle). Skal man fylde hullerne op og genoprette den tidligere slette med det samme plantedække som tidligere. Eller skal man plante bakkerne til, så sandet ikke skrider, rense søerne for okker, så de ser pænere ud, og evt. anlægge

stier, så folk kan komme ud og se på det. Kort sagt: lave et helt nyt rekreativt landskab med indførte (men alligevel ikke-eksotiske) græsser, buske og træer, insekter, fugle og hjorte; et landskab, der i en vis forstand kunne have været på stedet, men hvor minderne om det tidligere kulturlandskab er gemt væk i bøger eller eventuelt på opsatte skilte. Eller skal man bevare mindet om en særlig periode ved at lade maskinerne stå, lade søerne forblive rødbrune (så længe det nu varer), og acceptere at sandbakkerne kan være farlige at færdes i? Helt tilsvarende konflikter finder vi i tilknytning til de marginale jorder, hvor heden tidligere bredte sig, og man kunne i samme åndedrag nævne den udrettede Skjern Å. Bliver vi indenfor Århus Amt kunne nævnes de historisk vekslende (og fremtidigt mulige) anvendelser af Mols Bjerge, eller den menneskeskabte ørken på Anholt. Hvordan man end stiller sig til den slags konflikter: god natur er her natur, der kan knyttes historier til, et frilandsmuseum for betydningsfulde landskaber.

Et fjerde formål, som amtsbiologer naturligvis har et særligt øje til, er bevarelsen eller etableringen af betingelser for *biologisk mangfoldighed*, herunder ikke mindst (men heller ikke kun) artsrigdom - hvad enten baggrunden er af moralsk art, udsprunget af hensynet til andre arters eksistensret, af nyttemæssig art, af identitetsmæssig art (hvad var Danmark uden vibe, lærke, svane, gråspurv og de andre højt besungne - og somme tider, skarven, forhadte - arter, vi næsten er kommet til at betragte som nationale symboler), af æstetisk art, af videnskabelig art, eller slet og ret glæde og nysgerrighed overfor naturens store diversitet.

Biologisk mangfoldighed kan tolkes på mange måder - og rummer under alle omstændigheder en række forskellige dimensioner. Fra landskabs-, biotop-, økosystem-, og naturtype-niveau, over phylon-, orden-, klasse-, familie-, art- og sortsniveau, til population-, individ- og genniveau. Hertil kommer så en stribe af kombinationsmuligheder, så vi bl.a. får alpha-, beta- og gamma-diversitet, hvor ikke blot sjældenhed,

men også relativ sjældenhed og relativt sjældne kombinationer af relative sjældenheder bliver interessante. (Jeg har ladet mig fortælle, at der er henved 25 forskellige måder at lave diversitetsindeks på.)

Selv ikke hvis vi nøjes med at tale om artsrigdom, har vi at gøre med en éntydig størrelse. En regional (eller national eller global) artsrigdom vil således være betinget af tilstedeværelsen af mange forskellige naturtyper, der hver for sig ikke behøver at være specielt artsrige. Hvis hver enkelt lokalitet skal være så artsrig som muligt, kan det således betyde, at den samlede artsrigdom mindskes. De fleste vil nok sige, at den regionale rigdom er vigtigere end den lokale, den nationale vigtigere end den regionale, og den globale vigtigere end den nationale. Også selvom de lokale sorter eller undersorter eller underundersorter kan være nok så interessante. Lad os heller ikke glemme, at det ikke er alle arter, vi sætter lige meget pris på - og nogle arter ville de fleste helst være helt foruden. Ikke desto mindre: når biologisk mangfoldighed er formålet, vil god natur være relativt speciel natur, der rummer et relativt stort antal relativt sjældne arter, et botanisk og zoologisk museum, hvor planterne ikke er pressede, og dyrene ikke ligger i sprit. Eller refugier for relativt sjældne arter og for arter, der kræver relativt specielle betingelser.

Et femte formål, som naturkvalitet er blevet bedømt på, er graden af *uberørthed*. Det er ganske vist ikke en helt ukontroversiel kvalitet. I det mindste i lande, der som det danske er så præget af menneskelig aktivitet, synes tilstedeværelsen af områder, hvor "naturen får lov at passe sig selv", som det hedder i planen, dog at have en væsentlig kvalitet for ganske mange mennesker. Det parkagtigt planlagte har sin plads, men skal næppe optage al den plads, som bliver tilbage udenfor produktionsområderne. Vi har af gode grunde ikke nogen tradition for at påskønne områder med egentligt *wilderness* som nationale symboler eller monumenter (den grønlandske natur måske undtaget), men for

de fleste har det, der ikke er stramt menneskeligt styret, dog stadigvæk en særlig tiltrækning.

Her er det ikke så meget den specifikke naturtype som selve dynamikken og de komplekse forandringsmønstre, som er interessante. Det er det tidslige, poetisk formuleret: naturens musik, nok så meget som det rumlige, naturens arkitektur, der har vores interesse. For så vidt vi hver især gerne selv vil opleve den slags områder, kan det imidlertid hurtigt udvikle sig til et paradoks. Ikke mindst, hvis naturinteressen bliver så omfattende, at man ikke længere holder sig til stierne og tæt på parkeringspladsen. Om den blotte eksistensværdi af sådanne områder vurderes til at være stor nok til at opveje den mistede oplevelsesværdi og tilsættet af menneskelig tolkning, hvis der laves strenge adgangsrestriktioner (måske endog for amtsbiologer!), skal jeg lade være et åbent spørgsmål. God natur er her natur, som mennesker ikke alt for direkte har haft fingre i.

Et lignende paradoks er, som vi skal se om lidt, knyttet til et sjette formål, *autenticitet*. Autenticitet er i realiteten en dobbelttydig kvalitet. På den ene side betyder det oprindelighed, på den anden side ægthed. Spørgsmålet om *oprindelighed* har især været knyttet til spørgsmålet om, hvilke arter den danske natur bør rumme, og hvorvidt de arter, der er forsvundet, kan og bør føres tilbage ad „kunstig“ vej - hvad enten det er ved at køre dem herop på lastbil og sætte dem ud - det ville f.eks. være nødvendigt, hvis vi ville genindføre bæveren - eller ved at lokke med let tilgængeligt føde på særligt indrettede foderpladser - sådan som det for øjeblikket med succes forsøges med ørnene.

Det forekommer mig at der er både en god og en dårlig pointe ved at hæfte sig ved oprindelighed som kvalitet. Den dårlige er den, at der fremkaldes et billede af en stabil og uforanderlig natur, som mennesket griber forstyrrende ind i og gør inautentisk. Det er ikke blot et falskt billede for så vidt som naturen selv uden menneskets tilstedeværelse

er mere dynamisk end som så. Det gør også samtidig mennesket til inautentisk natur, hvis ikke direkte til unatur. Den gode grund til at hæfte sig ved arters oprindelse er imidlertid den, at den enkelte art vil have haft mere tid til at etablere komplekse relationer til andre arter, jo længere den har været i et bestemt område. Til de træer, der har været i Danmark længst, er der således knyttet langt flere arter end til relativt nyindførte træarter. Hvis den gode grund er den, der vægtes, vil spørgsmålet om måden, hvorpå arter eventuelt genindføres, ikke være synderlig afgørende. Der synes i så fald ikke at være særligt væsentligt, om indvandringen er formidlet af „naturen selv“.

Spørgsmålet om *ægthed* er imidlertid på en anden led lige så påtrængende som spørgsmålet om oprindelighed. Hvis vi skal søge at opfylde alle de ønsker, som er hæftet på den omgivende natur, kan den hurtigt udvikle sig til et Naturens Disneyland, som er anlagt efter det, der tænkes at være naturdyrkerens behov, og måske tilmed klistret til med vejledninger og manualer og små margerit-skilte, der fortæller, hvor der er særligt skønt. Mange, men næppe alle, har det noget tvetydigt med områder, der er planlagt til at tilfredsstille en sådan naturinteresse. Der er som at tage på bondegårdsferie og opdage, at bondegården har fået stråtag, fordi det er, hvad folk „har præference for“, som det hedder i forvaltersprog, og at burhønsseafdelingen er gemt væk bag en bevoksning. Hensigten kan være for tydelig, og af en art der gør forstemt.

Paradokset fuldendes imidlertid af, at der samtidig er en særlig form for autenticitet i det tilsyneladende ikke-autentiske, for så vidt som landmandens virkelighed er den, at han ikke kan overleve uden feriegæsterne. Det svarer til, at „det ægte Grækenland“, som det er charter-turistens mål at finde, idag måske netop er selve det turist-cirkus, der ellers fremstår som selve paradigmet på uægthed. Det er jo immervæk det, de lever af. Hvorom alting er: god natur er her natur, som

ikke direkte er anlagt på at tækkes os. En kvalitet, der synes bestemt til at give enhver naturplanlægger grå hår i hovedet.

Der er således en stribe formål, vi bedømmer naturkvalitet i forhold til. Givetvis flere end de her nævnte. Ingen af formålene er mere rigtige (jeg havde nær sagt naturlige) end de øvrige, selvom nogle givetvis er lettere at „operationalisere“ end andre. Der vil under alle omstændigheder skulle ske en afvejningsproces i det enkelte tilfælde, hvor det specifikke naturområdes særlige kvaliteter er med til at afgøre afvejningen. Det er her *connaissurens* - eller rettere forskellige slags *connaisseurs* - sans for stedet bliver afgørende.

Lad mig afslutningsvis samle et par af pointerne i det foregående op. Jeg forsøgte i første afdeling at vise, at brugen af ordet 'natur' også i naturkvalitets-planen er flertydig. Ud over den mere neutrale anvendelse af ordet, bliver 'natur' bl.a. brugt som betegnelse for både betingelser, typer, processer og landskabsindhold. Min hensigt med at pointere forskelligheden har først og fremmest været at øge opmærksomheden overfor de næsten umærkelige skift i betydning, der ofte medfører, at argumenter, der knytter sig til én betydning bringes med over i andre betydninger, hvor argumenterne måske ikke længere er brugbare. Jeg forsøgte desuden at fremdrage de dilemmaer, som er en vigtig del af baggrunden for den flertydige brug. For det første menneskets tvetydige placering, for det andet opfattelsen af naturen som statisk og typeopdelt overfor naturen som dynamisk foranderlig, og for det tredje tvetydigheden i kravet om øget naturindhold. Dertil kommer så konflikter om, hvilke beskrivelsesformer der skal lægges størst vægt på.

I anden afdeling har jeg forsøgt at pege på en ufuldstændig række af formål, som naturkvalitet kan bedømmes i relation til: det billedlige, det stemningsmæssige, det historiske, det diverse, det uberørte og det autentiske. Listen er ufuldstændig, og vil utvivlsomt kunne suppleres

med andre formål. I det enkelte tilfælde kan formålene komme i modstrid, og områdets eller stedets særlige karakter vil være medvirkende til at afgøre prioriteringen.

Det sidste er, så vidt jeg kan aflæse det, også en central pointe i Århus Amts udkast til Naturkvalitetsplan, selvom de kvaliteter, der betones heri, ikke er helt de samme som de overfor nævnte, eller i det mindste ikke indgår med samme vægt. Mere end noget andet er det således biologernes naturkvalitetsplan, tilmed forpligtet af Naturbeskyttelseslovens krav om bevarelse af specifikke naturtyper, og vil som sådan kræve supplerende overvejelser med udgangspunkt i andre faggruppers specialer. Det er fortjenstfuldt, at amterne spiller ud med bud på, hvilke naturkvaliteter der skal priorites, så der ikke planlægges uden offentlig diskussion. Det vil herefter være op til dem, der ikke synes, at prioriteringen er rigtig, at komme med bud på tilføjelser eller egentlige alternativer.

